
Mia Majerle

Uticaj upoznatosti sa materijalom i dužine izlaganja na estetsku procenu renesansnih i slika iz apstraktnog ekspresionizma

---

Za razliku od estetskog doživljaja, koje je izuzetno stanje uma, estetska preferencija i procena lepote pripadaju oblasti svakodnevnih iskustava sa svakodnevnim predmetima. Na estetski doživljaj utiču različiti faktori, među kojima su i dužina izlaganja i poznavanje materijala. Teorija koja tvrdi da veća dužina izlaganja, te i bolja upoznatost sa materijalom, vodi ocenjivanju materijala kao lepšeg, naziva se teorija fluentnosti. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati da li estetska preferencija slika iz renesanse i apstraktnog ekspresionizma zavisi od dužine izlaganja i upoznatosti sa materijalom. Ispitanici su bili podeljeni u tri grupe – upoznati sa renesansnim slikarstvom, upoznati sa apstraktnim ekspresionizmom i oni koji ne poznaju ni jedan od ova dva pravca. Sve tri grupe posmatrale su slike oba umetnička pravca u trajanju od 2, 5 i 10 sekundi i ocenjivali ih na skali estetske preferencije. Rezultati su pokazali da postoji glavni efekat umetničkog pravca – slike iz renesanse bile su bolje ocenjene od slika iz apstraktnog ekspresionizma. Uočen je i glavni efekat vremena izlaganja – slike izlagane 2 s su lošije ocenjene od slika izlaganih duže. Rezultati su u skladu sa teorijom fluentnosti. Pretpostavljamo da su ispitanici bili više upoznati sa renesansnim, odnosno figuralnim sadržajima, jer su oni deo njihovog svakodnevnog iskustva. Kao takvi, ovi sadržaji su i bolje ocenjivani. Vreme od 2 s nije bilo dovoljno za obradu slika, stoga su slike izložene na tom vremenu lošije ocenjivane od slika izloženih na druga dva vremena, na kojima se ocene nisu razlikovale.

Uvod

Psihologija kao eksperimentalna disciplina nastaje u 19. veku. U svojim istraživanjima obuhvata i one oblasti koje su smatrane nepristupačnim nauci, pokušavajući da ih meri i varira. U te oblasti spada i estetika (Ognjenović 1997).

U susretu čoveka sa umetničkim delima, prepoznati su i istraživani različiti psihološki fenomeni, među kojima i estetski doživljaj. Estetski doživljaj definiše se kao posebno stanje svesti u kojem je osoba fascinirana određenim objektom. To je psihološki proces u kojem je pažnja fokusirana na određeni predmet, pri čemu su zanemareni ostali događaji (Marković 2012).

Estetski doživljaj zavisi od različitih faktora, uključujući i ličnost posmatrača, njegovo prethodno znanje o umetnosti, dodatne informacije, umetnički stil, inteligenciju posmatrača, dužinu izlaganja, itd. (Ognjenović 1997). Njega proizvode podjednako i prijatni i neprijatni stimuli. Doživeti nešto na estetski način znači doživeti ga kao estetski vrednog. Prilikom estetskog doživljaja, osoba se odvaja od pragmatске perspektive (svakodneвне interpretacije) i prelazi u viđenje stimulusa kao simbola, koji u njoj budi određena osećanja (*Ibid.*).

Estetski doživljaj je složen i odnos između dužine izlaganja materijala i prijatnosti je nelinearan, i to tako da sa vremenom raste prijatnost, a sa prijatnošću estetski doživljaj raste do jedne tačke, a onda vremenom opada; estetski vredno je ono što je umereno prijatno i umereno neprijatno (Berlyne 1974, prema Polovina i Marković 2006).

Mia Majerle (2001), Beograd, Vojvode Milenka 26, učenica 3. razreda Treće beogradske gimnazije

MENTORI:

MA Milica Skočajić, studentkinja doktorskih studija psihologije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Sara Petrović, studentkinja 4. godine psihologije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Estetska preferencija i procena lepote pripadaju oblasti svakodnevnih iskustava sa svakodnevnim predmetima (Marković 2012). Estetska procena uključuje i pozitivne i negativne emocije (ponos, zadovoljstvo, bes, zbunjenost itd.) (Silvia 2009, prema Marković 2012). Time se razlikuje od estetske preferencije gde se samo definiše sviđanje, odnosno to da li vidimo nešto kao nama privlačno i lepo ili ne.

Estetskoj proceni su podložni različiti sadržaji, uključujući i vizuelni. Često, kada se govori o obradi vizuelnog sadržaja govori se u okviru teorije fluentnosti. Teorija fluentnosti predstavlja teoriju obrade vizuelnog sadržaja. Odnosi se na lakoću kojom osobe analiziraju, odnosno procesuiraju slike. Na obradu sadržaja utiču mnogi faktori, među kojima se nalaze upoznatost sa materijalom i dužina izlaganja. Prema teoriji fluentnosti, što se neki sadržaj duže izlaže, to je njegova obrada lakša, on se više upoznaje, a time ga i ocenjujemo kao lepšeg (Reber *et al.* 2004).

Istraživanje koje podržava tezu teorije fluentnosti, da sa dužinom izlaganja raste i preferencija sadržaja, obavljeno je sa serijama nepravilnih oblika prezentovanih na različitim vremenima: 1, 2, 5, 10, 15 ili 25 sekundi. Nađeno je da preferencija raste u skladu sa trajanjem izlaganja u intervalima od 5 s, dostiže svoju gornju granicu („plafon”) i počinje da opada kod dužih vremena (Hamid 1973, prema Bornstein 1989). Sa druge strane, postoji istraživanje u kome nije pronađen efekat dužine izlaganja na procenu preferencije fotografija ženskih aktova prikazanih 8 s, naspram onih prikazanih 24 s (Marcus i Hakmiller 1975, prema Bornstein 1989). Treba imati u vidu da ova dva nalaza mogu biti različita i zbog prirode prikazanog materijala. Dok se u prvom istraživanju koriste nepravilni oblici, u drugom je u pitanju drugačiji stimulus, fotografije nagog ženskog tela.

Na estetsku preferenciju utiču i faktori u vezi sa okruženjem u kojem se eksperiment obavlja, a ne samo faktori u vezi sa prirodom izloženog materijala. Briber i saradnici su u ispitivanje estetskog doživljaja uključili i posmatranje slika u različitim okruženjima, tako da su ispitanici bili podeljeni u dve grupe (Briber *et al.* 2014). Jedni su posmatrali fotografije u muzeju, a drugi u laboratoriji. Isključivo im je bilo rečeno da ih posmatraju koliko god žele. Osim toga što je u

muzeju je dobijeno srednje vreme od 38.75 s, a u laboratoriji 28.25 s, pokazalo se da su slike posmatrane u muzeju bile bolje ocenjene. Ovi nalazi ukazuju na to da se estetske procene u kreiranom laboratorijskom okruženju mogu razlikovati od estetskih procena u „prirodnom” okruženju za procenu umetničkih dela.

Jedna od često ispitivanih varijabli u kontekstu estetske procene je i upoznatost sa materijalom koji se procenjuje. U istraživanjima tipično učestvuju grupe „treniranih” i „naivnih” ispitanika. „Trenirani” ispitanici imaju predznanje o datoj pojavi, dok ga „naivni” nemaju. Stojilović i Marković (2014) su obavili istraživanje koje se sastojalo iz dva dela. U prvom delu su svi ispitanici ocenili po 10 slika iz apstraktne i renesansne umetnosti. U drugom delu su ispitanici bili podeljeni u tri grupe. Prva grupa je imala predavanje o apstraktnoj umetnosti, druga o renesansnoj umetnosti, a treća nije imala predavanje (kontrolna grupa). Na kraju su svi ispitanici ocenjivali po 10 slika iz apstraktne i renesansne umetnosti. Rezultati su pokazali da su renesanse slike bolje ocenjene, što se obrazlaže time što će netrenirani ispitanici više ceniti slike sa prepoznatljivim oblicima i jasnom temom. Takođe se pokazalo da se ocene nisu promenile nakon predavanja o renesansnoj umetnosti, dok su bile pozitivnije nakon predavanja o apstraktnoj umetnosti, i to pogotovo kod apstraktnih slika. Jedno od mogućih objašnjenja za ove nalaze jeste da je stav netreniranih ispitanika prema figurativnim slikama stabilan i teško promenljiv, jer je tema u takvim slikama jasna, prijemčiva, bliska svakodnevnom iskustvu, a to nije tako očigledno kod apstraktnih umetnosti.

Faktor treniranosti koji je ispitivan u mnogim istraživanjima ne utiče samo na estetsku preferenciju, već i na način na koji ispitanici doživljavaju proteklo vreme. U istraživanju Kupčika (Cupchik 1976, prema Kupčiku i Gebotajsu (Cupchik i Gebotys 1988)), ispitanicima je bilo dato po 35 s da gledaju slike koje pripadaju impresionizmu. Nakon toga, ispitanici su procenjivali vreme koliko su bili izloženi slikama. Takozvani „trenirani” ispitanici, koji su imali određeno prethodno znanje o slikama, potcenili su vreme, a „naivni” precenili, i to pogotovo kod kompleksnih stimulusa. Prethodno znanje je kod „treniranih” ispitanika prouzrokovalo subjek-

tivni osećaj kako je dato vreme izlaganja kraće, dok su „naivni” stekli osećaj da je vreme duže. Relativna jasnoća je dovela do potcenjivanja, dok je relativna kompleksnost prouzrokovala precenjivanje. Ovi nalazi su takođe u skladu sa teorijom fluentnosti, kako su se „trenirani” ispitanici upoznali sa slikama, one su se njima činile lakše za razumevanje nego „naivnim” ispitanicima i mogli su da pridaju strukturu estetskom stimulusu. Stoga kako su „trenirani” ispitanici bili u mogućnosti da ih bolje razumeju, više su se prepustili posmatranju i tako su zanemarili vreme. S druge strane, „naivni” ispitanici nisu mogli da se sa lakoćom prepuste estetskom doživljaju zbog nedostatka razumevanja i zbog toga su precenili vreme.

Estetska procena se najčešće meri tzv. skalam estetske procene, koje sadrže opisne prideve koji se ocenjuju u nekom rasponu. Na primer, učesnicima istraživanja se zada da procene koliko im je neki sadržaj uzbudljiv na skali od -3 do 3. Antonimi prideva se nalaze na suprotnim krajevima skale sa podeocima, npr. ružan–lep. Ti pridevi moraju da budu adekvatni i ne smeju da budu previše slični. Za svaki od zadatih prideva se računa skor (aritmetička sredina ocena) (Polovina i Marković 2006).

Cilj ovog rada je ispitati estetsku procenu u kontekstu teorije fluentnosti, odnosno da li estetska procena slika zavisi od dužine izlaganja, kao i od upoznatosti sa materijalom, na dva različita materijala – renesansnim i slikama iz apstraktnog ekspresionizma.

Hipoteze:

H1: Materijal sa kojim su ispitanici upoznati će biti bolje ocenjen od materijala sa kojim nisu upoznati i renesanse slike će biti bolje ocenjene (Reber *et al.* 2004; Stojilović i Marković 2014).

H2: Na izlaganju materijala od 2 s se očekuju najniži rezultati za poznat materijal – smatralo smo da je vremenski period izlaganja od 2 s prekratak da bi se stečeno znanje iskoristilo kod ocenjivanja.

H3: Na izlaganju materijala od 5 s se očekuju najviše ocene za nepoznat materijal – preferencija nepoznatog materijala raste do 5 s, gde dostiže „plafon” i onda opada dužim izlaganjem (Berlyne 1974, prema Polovina i Marković 2006).

H4: Na izlaganju materijala od 10 s se očekuju najviše ocene za poznat materijal (Reber *et al.* 2004) i najniže za nepoznat – preferencija nepoznatog materijala raste do 5 s, gde dostiže „plafon” i onda opada dužim izlaganjem (Berlyne 1974, prema Polovina i Marković 2006).

Materijal i metode

Uzorak. 28 polaznika IS Petnice uzrasta 15-19 godina, oba pola, podeljeni u tri eksperimentalne grupe.

Stimulusi. Stimuluse su činile dve grupe slika iz dva umetnička pravca. Za prvu grupu je izabrano 9 slika iz renesanse (prilog 2a). One predstavljaju figuralne stimuluse, odnosno prikazuju realne motive. Slike su ujednačene po složenosti na osnovu iskustva i utiska istraživačica. Autori ovih slika su Piter Brojgel Stariji i Piter Brojgel Mlađi, čija se imena ne prikazuju uz slike, kao ni nazivi samih slika, kako ne bi uticali na procenu.

Za drugu grupu stimulusa izabrano je 9 slika koje pripadaju slikarskom pravcu apstraktnog ekspresionizma (prilog 2b). Slike su ujednačene po složenosti i sve sadrže po četiri boje (jednobojna pozadina sa tri raznobojna pravougaonika). Autor ovih slika je Mark Rotko, čije se ime ne prikazuje uz slike, kao ni nazivi samih slika, kako ne bi uticali na estetsku procenu ispitanika.

Varijable. Korišćene su tri nezavisne varijable. Dve su bile ponovljene: dužina izlaganja – tri različita vremena (2, 5 i 10 sekundi); vrsta materijala – dva različita sadržaja, (renesansne slike i slike iz apstraktnog ekspresionizma; prilozi 2a i 2b). Neponovljena nezavisna varijabla je upoznatost sa materijalom – 10 ispitanika je čitalo tekst o renesansnom slikarstvu (prilog 1a), 10 o apstraktnom slikarstvu (dve trenirane grupe ispitanika, prilog 1b), a 8 nije čitalo uvodni tekst (netrenirana grupa ispitanika).

Zavisnu varijablu je predstavljala estetska procena izloženih slika (renesansnih i iz apstraktnog ekspresionizma, prilozi 2a i 2b). Ona je bila merena skalom estetske procene, koja se sastojala od tri prideva: izuzetno, neodoljivo, opčinjavajuće.

Instrumenti i postupak. Polovina i Marković su 2006. godine konstruisali skalu estetske procene koja se sastojala iz 8 prideva. Na osnovu te skale, za potrebe ovog istraživanja, izabrana su

tri prideva: izuzetno, neodoljivo i opčinjavajuće. Svaki od prideva se procenjuje na Likertovoj skali od 1 do 5. Skor na skali čini aritmetičku sredinu ovih procena. Teorijski raspon skorova je stoga od 1 do 5.

Ispitanici su bili podeljeni u tri grupe:

- čitali tekst o apstraktnom ekspresionizmu (prilog 1a)
- čitali tekst o renesansi (prilog 1b)
- nisu čitali ni jedan od ta dva teksta

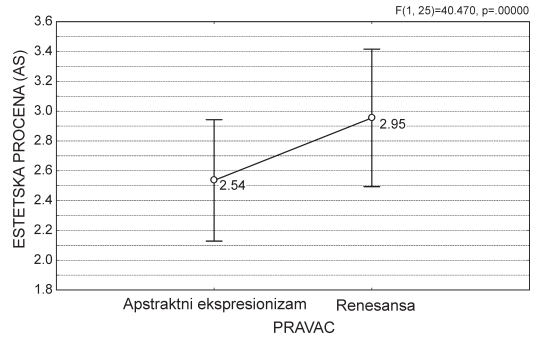
Zatim su svi ispitanici posmatrali slike oba umetnička pravca i ocenjivali ih posle određenih vremena izlaganja. Vremena izlaganja su 2, 5 i 10 sekundi. Slike i vremena koja su išla uz njih su randomizovani. Ukupno se prikazivalo po 6 slika na 2, 5 i 10 sekundi, od kojih su po tri bile iz apstraktnog ekspresionizma i po tri iz renesansnog slikarstva. Nakon prikaza svake slike ispitanik ju je ocenjivao na pridevima izuzetno, neodoljivo i opčinjavajuće na skali od 1 do 5, pri čemu je 1 bila najniža, a 5 najviša ocena.

Rezultati

U skladu sa strukturom varijabli, korišćena je mešovita analiza varijanse (Mixed Anova). U tabeli 1 su prikazane aritmetičke sredine i standardne devijacije estetskih procena.

Dobijena je očigledna razlika u proceni slika iz renesanse i iz apstraktnog ekspresionizma ($F(1, 25) = 40.47, p = 0.000; \eta^2 = 0.62$; slika 1).

U tabeli 1 su prikazane aritmetičke sredine estetskih procena i vidi se da su procene dosledno više za renesansne slike.

Slika 1. Zavisnost estetske procene od pravca u umetnosti (error-barovima je označen 95% interval poverenja)

Figure 1. Influence of painting's artistic style on aesthetic evaluation (vertical bars denote 0.95 confidence intervals). Left – Abstract Expressionism, right – Renaissance.

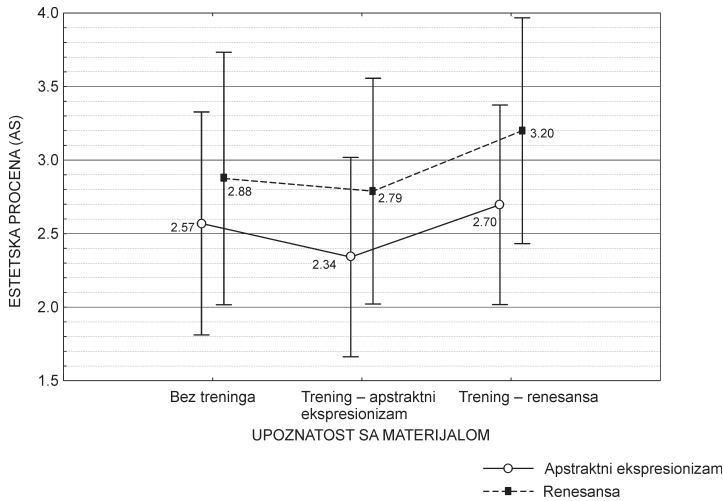
Odnos treninga i pravca u umetnosti je analiziran putem post hoc testova. Efekat treninga nije dobijen ni na jednom vremenu izlaganja, ni za jedan od pravaca.

Iz table 1 vidimo da su prilikom ocenjivanja renesansih slika ispitanici, koji su imali trening, dali najviše ocene (AS = 3.2). Ispitanici koji su imali trening iz apstraktnog ekspresionizma su dali najniže ocene (AS = 2.79), dok su se ocene ispitanika koji nisu imali trening nalazile između prethodne dve (AS = 2.88).

Prilikom ocenjivanja slika iz apstraktnog ekspresionizma opet su najviše ocene dali ispitanici koji su imali trening iz renesanse (AS = 2.67),

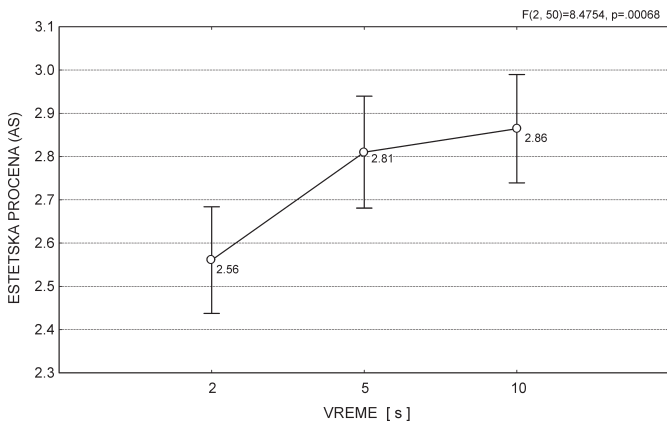
Tabela 1. Aritmetičke sredine i standardne devijacije estetskih procena

Pravac	Vreme	Bez treninga		Trening iz renesanse		Trening iz apstraktnog ekspresionizma	
		AS	SD	AS	SD	AS	SD
Renesansa	2 s	2.35	0.56	2.98	0.76	2.67	0.97
	5 s	2.90	1.00	3.36	0.46	2.83	0.67
	10 s	3.08	0.82	3.27	0.53	2.87	0.76
Apstraktni ekspresionizam	2 s	2.46	0.58	2.46	0.58	2.17	0.52
	5 s	2.57	0.74	2.93	0.67	2.27	0.75
	10 s	2.68	0.65	2.70	0.69	2.59	0.94

Slika 2. Uticaj upoznatosti sa materijalom na estetsku procenu (error-barovima je označen 95% interval poverenja)

Figure 2. Influence of material familiarity on aesthetic evaluation (vertical bars denote 0.95 confidence intervals). From left: no training, Abstract Expressionism training, Renaissance training.

Slika 3. Zavisnost estetske procene od vremena izlaganja (error-barovima je označena standardna greška srednje vrednosti)

Figure 3. Influence of exposure time on aesthetic evaluation (vertical bars denote standard error of mean)

najniže ispitanici koji su imali trening iz apstraktnog ekspresionizma (AS = 2.34) i između prethodne dve ispitanici koji nisu imali trening (AS = 2.57; slika 2).

Dobijen je glavni efekat vremena bez obzira na pravac ($F(2, 50) = 8.48$, $p = 0.001$; $\eta^2 = 0.25$; slika 3). Bliža poređenja pokazala su da se razlike između vremena izlaganja materijala od 5 s i 10 s nisu pokazale statistički značajnim, ali je postojala značajna razlika između vremena izlaganja materijala od 2 s i 5 s ($p < 0.05$) i 2 s i 10 s ($p < 0.05$).

Slike izložene u vremenskom periodu od 2 s su bile najlošije ocenjene (AS = 2.56), slike izložene 10 s najbolje (AS = 2.86), a ocene slika izloženih 5 s se nisu mnogo razlikovale od ocena slika na 10 s (AS = 2.81).

Diskusija i zaključak

Cilj istraživanja je bio da se ispita uticaj dužine izlaganja materijala i upoznatosti sa njim na estetsku procenu renesansnih i slika iz apstraktnog ekspresionizma. Ispitanici su bili podeljeni na tri grupe zavisno od toga da li su prethodno čitali zadati tekst o apstraktnom ekspresionizmu, odnosno renesansi, ili nisu čitali ni jedan od ta dva teksta. Nakon prikazivanja svake od slika sa vremenima izlaganja od 2, 5 i 10 sekundi, ocenjivali su ih po pridevima izuzetno, opčinjavajuće i neodoljivo. Rezultati su pokazali da čitanje ovih tekstova nije uticalo na estetske procene. Renesansne slike su značajno više ocenjene nego slike iz apstraktnog ekspresionizma. Ovaj nalaz je u skladu sa ranijim istraživanjima koja su pokazala da

su figurativni stimulusi i svakodnevne teme, prikazane na renesansnim slikama, jasnije i razumljivije ispitanicima i da su oni sa njima upoznati, te da to vodi lakšoj obradi i višim ocenama na skalama procene (Reber *et al.* 2004; Stojilović i Marković 2014). Kod slika iz apstraktnog ekspresionizma ispitanici ne mogu da prepoznaju jasnu temu, te im je obrada takvih slika teža. Zaključujemo da je razlog toga što su renesanse slike bolje ocenjivane taj da slike iz apstraktnog ekspresionizma nisu u istoj meri „pristupačne” i poznate ispitanicima kao renesansne, te se teže obrađuju i lošije ocenjuju. Naši ispitanici su bolje ocenjivali slike koje su duže izlagane. Ovi nalazi su u skladu sa teorijom fluentnosti (Reber *et al.* 2004). Što se tiče uticaja dužine ekspozicije na estetsku procenu, rezultati su pokazali da ne postoji značajna razlika između vremena izlaganja lika na 5 s i 10 s, ali postoji između 2 s i 5 s, kao i između 2 s i 10 s. Slike prikazivane u trajanju 2 s najlošije su ocenjene. Pretpostavljamo da su ovakvi rezultati dobijeni zbog toga što je vreme izlaganja od 2 s nedovoljno i prekratko za obradu slika.

Budući da je prethodna upoznatost sa materijalom (ili temama prikazanim na njemu) najvažniji prediktor estetske procene, buduća istraživanja bi mogla da unaprede treninge, učine ih dužim i detaljnijim, ili da koriste usmena predavanja o materijalu. Takođe, istraživanja obavljena u laboratorijskim uslovima nisu veran prikaz estetskog doživljaja i promena sredine bi uticala na drugačije rezultate. Uzevši sve ovo u obzir, u budućim istraživanjima je preporučljivo razmatrati kreiranje „prirodnijih” uslova za posmatranje umetničkih dela, što bi uticalo i na dužinu izlaganja materijala i prirodu stimulusa.

Literatura

- Bornstein R. F. 1989. Exposure and Affect: Overview and Meta-Analysis of Research, 1968-1987. *Psychological Bulletin*, **106** (2): 265.
- Brieber D., Nadal M., Leder H., Rosenberg R. 2014. Art in Time and Space: Context Modulates the Relation between Art Experience and Viewing Time. *PLOS one*, 9(6): p.e99019.

Cupchik G. C., Gebotys R. 1988. The Experience of time, pleasure and interest during aesthetic episodes. *Empirical studies of the arts*, **6** (1): 1.

Marković S. 2012. Components of aesthetic experience: aesthetic fascination, aesthetic appraisal, and aesthetic emotion. *i-Perception*, **3**: 1-17.

Ognjenović P. 1997. *Psihološka teorija umetnosti*. Beograd: Institut za Psihologiju

Polovina M., Marković S. 2006. Estetski doživljaj umetničkih slika. *Psihologija*, **39** (1): 39.

Reber R., Schwarz N., Winkelman P. 2004. Processing fluency and aesthetic pleasure: Is beauty in the perceiver's processing experience? *Personality and Social Psychology Review*, **8** (4): 364.

Stojilović Z. I., Marković S. 2014. Evaluation of paintings: Effects of lectures. *Psihologija*, **47** (4): 415.

Mia Majerle

Influence of Material Familiarity and Exposure Time on the Aesthetic Evaluation of Paintings from Renaissance Art and Abstract Expressionism

As opposed to aesthetic experience, which is defined as an extraordinary state of mind, aesthetic preference is part of everyday experiences with everyday objects. Aesthetic experience is usually measured by scales of aesthetic preference with antonyms of adjectives on the opposed sides of the scale and in different range. Different factors shape aesthetic experience, including exposure time and material familiarity. Fluency theory claims that greater exposure time, hence better material familiarity, leads to better evaluation of the material. The aim of this research was to examine whether aesthetic preference of renaissance paintings and paintings of abstract expressionism depends on exposure time and material familiarity. Subjects were divided into three groups – familiar with renaissance art, familiar with abstract expressionism and those unfamiliar with either of the two. All three groups

observed paintings from both renaissance art and abstract expressionism in intervals of 2 s, 5 s and 10 s and rated them on a scale of aesthetic preference, which consisted of three adjectives (extraordinary, fascinating and irresistible). Results showed the main effect of artistic movement – renaissance paintings were rated higher than paintings from abstract expressionism. The main effect of exposure time was also registered – paintings exhibited for 2 s were rated lower than those exhibited for the remaining two time intervals. Results are consistent with the fluency theory. We can suppose that subjects were more familiar with renaissance paintings as figural content and part of their everyday life experience. They were easier to process, therefore they were rated higher. The time interval of 2 s was not enough to process the paintings, therefore paintings exposed in that interval were rated lower than paintings exposed in the other two intervals.

Prilozi

Prilog 1a. Tekst o renesansnom slikarstvu

Renesansa (ponovno rođenje) javlja se u Italiji u 15. veku, kada umetnici počinju da oživljavaju neke antičke kvalitete.

Renesanso slikarstvo se inspiriše antičkim reljefima. Slikari renesanse rešavaju sve više probleme dubine prostora (perspektiva), i oseća se sistematski put koji sve više vodi ka traženju treće dimenzije u prostoru. Neki umetnici su radili i sa bojom i predstavljali su senke. U prvom periodu teži se ka volumenu da bi se dobio utisak prostora. Slike deluju veličanstveno. Na njima vlada mir i statika, prostor je slobodan. Nema jakog kontrasta boja, osvetljenje je jednako.

U značajnoj meri teme su religioznog karaktera. Religiozne teme bile su povezane sa svakodnevnim životom, i tako je „Madona sa Isusom” bila predstavljena kao materinska ljubav, a predstavljana su i naga tela kada je trebalo slikati Adama i Evu. Svetitelji i Božanstva se kreću u savremenim prostorima, a kasnije se gubi i oreol i stiće se utisak da su to samo ljudi.

Razvoj pejzaža išao je paralelno sa kompozicionim razdvajanjem prednjeg, srednjeg i zadnjeg plana što je, sa gledišta perspektive, omogućavalo kontinuiran, pravilan prelaz između bliskih i udaljenih delova. Povećano je zanimanje za prirodu koja se doživljava kao lepa i zadržavajuća.

Prilog 1b. Tekst o apstraktnom ekspresionizmu

Apstraktni ekspresionizam je slikarski pokret. Nastaje u Njujorku sredinom četrdesetih godina 20. veka. Raskidanje umetnika sa „tradicijom” umetnosti inspirisale su revolucionarni nagon apstraktnog ekspresionizma.

Bio je to prvi umetnički pravac koji je nastao na američkom tlu. Teorije psihoanalize Sigmunda Frojda i Karla Junga su intelektualna i predmetna osnova. Umetnike koji su prihvatili ovakav način rada i promišljanja ne povezuje toliko neki jasan zajednički slikarski stil koliko verovanje da stvaralačkom činu treba prići spon-

tano, bez razmišljanja. Slika naslikana na taj način nije prikaz nekog sadržaja nego polje slikarovog tela koje ostavlja trag, a trag postaje sadržaj – delo.

Načini izražavanja u apstraktnom ekspresionizmu su nedefinisani oblici, linije, boje, teksture i forme, ne sledeći prirodu ni realnost. Naizgled ne postoji kontrola, iako je sam process slikanja, koji je od velike važnosti za apstraktno ekspresioniste, pod direktnom kontrolom umetnika. Dozvoljene su „greške” i slučajno nastale forme idu u prilog kompletnog umetničkog doživljaja.

Apstraktni ekspresionizam se može nazvati i egzistencijalističkom umetnošću, pošto se u delima tih umetnika konstantno pojavljuje traženje identiteta i odgovora na pitanja o ljudskoj egzistenciji. Lične, unutrašnje psihološke borbe, spoljašnja sprega između čoveka i prirode i traženje duhovne ravnoteže, osnovne su ideje umetnika ovog pokreta. Slikarstvo im postaje zamena za život. Serijsko stvaranje slika i njihove podele na serije od strane njihovih stvaralaca, potkrepljuju teze ove vrste.

Prilog 2a. Spisak stimulusa, renesansa

Piter Brojgel Stariji (Pieter Bruegel de Oude):

1. Pejzaž sa parabolom o sejaču (1557).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=37964>
2. Iskušenje Sv. Antonija (1557).
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter_Bruegel_the_Elder_-_The_Temptation_of_St_Anthony_-_WGA3339.jpg
3. Pejzaž sa letom u Egipat (1563).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=37965>
4. Berači (1565).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=37906>
5. Sumoran dan (1565).
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter_Bruegel_1525-1569_Gloomy_day_1565_118_x_163_cm.jpg

6. Žetva kukuruza (1565).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=38014>

7. Svraka na vešalima (1568).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=37898>

Pieter Brojgel Mlađi (Pieter Bruegel il De Jongere):

8. Put krsta (1603).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=9892>

9. Pejzaž sela sa Amaus hodočasnicima (1629-1637).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=11649>

Prilog 2b. Spisak stimulusa, apstraktni ekspresionizam

Mark Rotko (Mark Rothko):

1. Broj 61 (1953).
<http://www.markrothko.org/number-61/>

2. Rđa i plavo (1953).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=104379>

3. Bela traka br. 27 (1954).
<https://theartstack.com/artist/mark-rothko/white-band-no-27>

4. Žuta traka (1956).
<https://www.artsy.net/artwork/mark-rothko-yellow-band>

5, 6. Svetli oblak, tamni oblak (1957).*

<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=152763>

<https://www.flickr.com/photos/chasqui/3810863411>

7. Beli oblak iznad ljubičastog (1957).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=267328>

8. Bez naslova (1960).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=152797>

9. Plavo, narandžasto, crveno (1961).
<https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=152718>

* Zbog različitog osvetljenja, slika „Svetli oblak, tamni oblak” je na dva online izvora izgledala drugačije, stoga su u istraživanju njene dve verzije korišćene kao dva stimulusa.